

קונטרס השמיטה

הרב יעקב דוד וילובסקי זצ"ל (הרידב"ז)

הקדמה

אחינו ב"י שימו לבכם ונפשכם, באשר קרבה שנת השבע שנת השמיטה בשנה הבעל"ט. וכאשר בעו"ה זה שתי שמיטות הללו ב"י אחינו היושבים בקאלאניעס¹, ע"פ ההיתר שהורו להם איזה רבנים הוראת שעה שימכרו את אדמתם לנכרי, ולדעתם שהוא הערמה בדרבנן, ושביעית בזה"ז דרבנן ובזמן ההיא היו גאונים אמיתים וצדיקים כמו הגאון האדיר הק' ר' יהושע ליב דיסקין זי"ע וסייעתו ורוב גדולי ושרי התורה שלא הסכימו לזה, וידעתי שרב צדיק אחד בזאמוט לא נתיכשו עיניו כל השנה ההיא מלהוריד דמעות ע"ז, והתפלל ושפך שיחו לפני ד' שיתן בלב ישראל שישמרו השמיטה כדת, ובזמן ההיא היה עדיין בהדור הרבה יראים וחרדים, ורצו לקבץ נדבות לעזור לאחינו ב"י היושבים על אדמתינו קודש כדי שישמרו שנת השבתון מלחללו, ואני הייתי אז בוואלקאטישק במדינת פולין והיה בדעתינו לקבץ ע"ז לפי חשבונינו סך חמש מאות ר"כ (וזה מעיר אחת) אבל בעוה"ר האבלי ציון היושבים בהקאלאניעס¹ ומה גם מנהיגיהם לא שתו לב לדברי הרבנים הגאונים והצדיקים האמיתים, ופסקו לקולא והלכו האבלי ציון הללו בשיטתם הלכה כדברי המיקל באבל. וכיון שיצא ההיתר הזה בהערמה זאת היה קשה אח"כ לקבץ נדבות מהמון העם כמובן, ועכ"ז היו איזה אנשים יראי ד' ששמרו השמיטה ולא חיללו את שנת השבתון והיה להם סעד מאחינו שבגולה, גם אנכי קבצתי סך מאה ר"כ ושלחת להרב הגאון הצדיק ר' מרדכי גימפל זצ"ל שהיה יושב בפתח תקוה בעת ההיא, ומאז והלאה נשתקע הדבר לגמרי עד שנעקר שם שביעית מישראל, וממילא הרבה יהודים עושים עבודת הארץ בפרהסיא בעצמם בשנת השבתון.

והנה אחינו ב"י שבגולה הטו אזניכם לדברים הללו, אשר ראינו בגלוי מן השמים האיך שקלו למטרפסיה בהאי עלמא, ותיכף בהשנה שלאחר שנת השמיטה שלח הקב"ה ארבה וחגב נורא מאד והשחית את כל יבול הארץ ויגעו לריק כל השנה, ואח"כ בשנה השנית שלח הקב"ה עונש יותר גדול והיה החלי הרע ר"ל. הרבה קורבנות עלו על המוקד. וכן היו עונשים עצומים לרוב אחר שמיטה השניה ר"ל, והרבה מהם הקיאה הארץ בעוה"ר, או לנו כי חטאנו (והוא רחום יכפר עון יטיב ד' משמים ולא יוסיף עוד ליסרה) וחלק

גדול מהקאלאניסטיין² עזבו את הארץ והלכו בגולה ויפוצו לכל קצות תבל זה לאפריקא וזה לאמעריקא וזה לארגאנטינא.

אחינו ב"י, לא די לפנינו החילול ה' אשר עונותינו גרמו לנו הגלות שהגלינו מארצנו ונתפזרנו לכל רוח, כמאמר הנביא ויחללו את שם קדשי באמרם להם עם ד' אלה ומארצו יצאו, עוד גדול יותר החילול ה' בבוא מתי מספר וישבו על אדמת הק' לעבדה, שמעו מה שהנכרים הערבים אומרים מיום שנכנסו ישראל לעבוד האדמה נפסקה הברכה ונשתלחה מארה והארץ פסקה ליתן פריה, כמו שנתנה עד הנה, והוא דבר פשוט, כי הנכרים אינם מצוין על מצות התלויות בארץ ואינן נענשים, אבל אנחנו עם קודש שמוזהרין אנחנו על קדושת הארץ ואמרה לנו התורה כדחשיב התנא במס' אבות בעון מעשרות ותרומות כו', בעון שמיטה כו' הלא השגחה מיוחדת בזה, ואוי לנו על חילול ה' הנכבד והנורא באמרם להם עם ד' אלה ולא רצו נכנסו.

והנה בענין הלכה בדבר ההיתר למכור את אדמתינו לנכרים ולחלל את קדושתה, אל יעלה על דעתכם שהרבנים שהתירו התירו עד עולם ועד, חלילה וחלילה, לא היתה אלא הוראת שעה מפני כו"כ טעמים, אבל ח"ו ח"ו לא עלתה על דעתם שיהיה הלכה לדורות וישתקע שם שביעית מישראל חלילה.

וכאשר השנה הזו שאנו עומדים בה שנת תרס"ט דהיא ערב שביעית, שמנו אל ללבנו לעיין בהלכה זו, ולמדנו בהישיבה הק' הלכה זו, וכאשר אפילו לאחר שנמכר לנכרי אם אינו נוהג שביעית בשל נכרים או דנוהג אפילו בשל נכרים, במקצוע זה היה מחלוקת בצפת עה"ק תובב"א בזמן הב"י ז"ל וסייעתו, והמבי"ט ז"ל וסייעתו ז"ל, ואחריו קם בנו המהרי"ט ז"ל, והלך בשיטת אביו ז"ל וכתב שאביו ז"ל היה מורה משנת רצ"ב דשביעית נוהג בשל נוכרים ופטורים מן המעשרות, והעידו חכמים מזקני הדורות אע"פ שהרב שהרב מהר"י קארו ז"ל היה חוכך להחמיר והיה נוהג להפריש בלא ברכה, אח"כ הכריחו אבא מארי ז"ל וחכמים שעימו בפומבי שלא יעשרו כל עיקר, דחומרא דאתא לידי קולא הוא שיש בדבר הפסד פירות שביעית ולא היה מי שערער בדבר. ואח"כ הראו לי פסק שכתב הרב ר' יוסף קארו ז"ל (הוא מרן הב"י ז"ל) לחלק על דבריו עכ"ל ז"ל, ונושא ונתן הרבה בהלכה זו ומחזק את דברי אביו ז"ל, ואחריו נמשכו החרדים ז"ל והשל"ה הק' ז"ל. ובספר פאת השולחן כתב דהמהרי"ט ז"ל נשאר קטן מאביו ואביו הנהיג כן הוא מפני שהארץ ימים אחרי מרן הב"י ז"ל כעשר שנים והנהיג בעיר צפת תובב"א כדבריו וכשיטתו ולא סיימוהו המהרי"ט ז"ל אשר מרן הב"י ז"ל לא חזר ביה. וברוך היוזע האמת. ואנחנו לא נדע מה נעשה, ולמדנו בהישיבה כל הענין הזה עם כל ענפיו וראינו היטב היאך יצא

2. מתיישבים.

הקלקול עוד יותר בהיתר זה ולאחר כל ראינו שאין כאן שמץ היתר כלל וכלל, וחלילה חלילה לסמוך ע"ז בשום אופן בעולם, והרבנים שהקילו לא הקילו ג"כ אלא לצורך שעה. ובימים הם ראיתי במכ"ע 'החבצלת' מאמר מאת ידי"נ הרב הגאון והצדיק הגאבד"ק יפו תובב"א והמושבות בדבר מלאכות המותרין בשביעית והאסורין, והמבין מתוך לשונו איך לבבו הטהור מלא כאב ויגון ואנחה על ההיתר שנשתקע בעו"ה, וכותב ג"כ שהיה אך הוראת שעה ולא שישתקע מצוות שמיטה מארצנו הק' אשר מפורש בתורת משה שהגלות שלנו הוא בעון שמיטה. וע"ז כתבנו 'קונטרס השמיטה' זהו בהלכות שביעית בעניינים שמלפני קרוב לארבע מאות שנה נחלקו בזה חכמי ישראל בפה עה"ק ת"ו זכותם תגן עלינו ועליהם בזה ובבא, ות"ל אשר זכינו ללמוד בהישיבה ולפלפל בדבריהם הק' ז"ע, והקונטרס הזה הדפסנו כי אולי יתעוררו יראי ה' לשלוח נדבות על חיזוק שומרי השביעית. דברתי עם איזה אנשים קאלאניסטי² ואמרו שמרצים הם לשמור שנת השבתן מחללו אם יחזיקום במשען מה, אף במשען קטן יסתפקו, וידעתי מאוד אשר בדורנו קשה מאוד לפעול מאחינו שיתנו נדבות ע"ז. ועוד דור החדש ילעגו כידוע וסור מרע משתולל, אך עכ"ז באשר אני באה"ק, צערי ומכאובי גדול מאוד איך נישא פנינו לארצנו הק' שמתחננת אלינו: אנא בני שגדלתי אתכם אל תטשו תורת אמכם ושאו פני ואל תחללוני בשנת השבתן וגאולה תתנו לי, והקב"ה יגאל אתכם בזכות זה, ואז אשמח עמכן ותמצאו אצלי מנוחה שלימה שאתם רוצים בה, ואני ואתם מקוים לזה, ואל תניחוני להשתקע ממני שם שמיטה ושנת השבתן, ואל עשו חזקה שלוש פעמים. ע"כ כדי שלא יהא חזקת שלוש פעמים יצא הקונטרס הזה בתורת מחאה, והנני כורע ומשתחוה אפים ארצה על ארצנו הק' ואדמתנו, ח"ו לא יחללו בניך את קדושתך ולא יחזיקו בזה, כי אך הוראת שעה היתה, ומחאה מבטל את החזקה, וידי פרושות השמים כפר נא לעמך ישראל ואדמתינו הכופר, כמו שנאמר וכפר אדמתו עמו.

והנה קניתי כברת ארץ קטנה סמוך לעה"ק הזאת תובב"א, וקניתי זכיתי כדת בעדי ובעד כל קהל ישראל הנפוצים בכל קצות תבל, ולקיים בשנה הבעל"ט כדת התורה ושבתה הארץ שבת לד' ויזכו כל ישראל במצוה הזאת וה' משמים ירחם על תורתו ועמו וארצו ויבנה קרתא דירושלם וישכלל היכלו בגווי' ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ לארצנו הק' בב"א.

סוף הקונטרס

...ובעיקר ההיתר למכור לנכרים בשמיטה הראשונה לא בצדק נעשה ההיתר הזה מאיזה רבנים וכל הרבנים הגאונים הצדיקים שהיו בזמן ההוא צווחו ככרוכיא א) האיך מותר למכור לנכרי שדות בא"י והמציאו היתר קלוש דישמעאל אינו עובד ע"ז והוא כגר תושב, כבר ביטל את דבריהם הרב הגאון נצי"ב זצ"ל והאמת איתו דאינו כגר תושב. ועוד תמה

גם דלגר תושב גופיה אסור עפ"מ שמבואר בירושלמי במס' דמאי דאף לכותים קודם שגזרו עליהם שהם כעכו"ם ולא היו בחזקת עובדי ע"ז אעפ"כ אסור למכור להם קרקע ואף להשכיר להם. ועיין בחיבורנו ס' שו"ת בית רידב"ז ס' ל"ט ותמצא מפורש שם. ובמסכת גיטין דף מ"ד מפורש שם דכותים עדיפי מגר תושב לענין האיסור מכירת עבדים לנכרים דגר תושב גרוע מכותי עי"ש מפורש, ומה נוכל להשיב על זה. שנית דהא כל עיקר ההיתר הוא אך אליבא דשיטת הב"י ז"ל דס"ל אין שביעית נוהג בשל נוכרים, וכל עיקר טעמו משום דס"ל יש קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מקדושתה לפי"ז כיון שנפקע הקדושה ע"י עכו"ם א"כ היכי שייך למימר משום ישוב א"י לא גזרו רבנן דמבטלינן דברי דרבנן משום ישוב א"י, וכמו דמבטלינן איסור שבות דאמירה לנכרי בשבת משום ישוב א"י ולא העמידו חכמים דבריהם במקום ישוב א"י, וכמו כן קדושת הארץ דהיא בזה"ז דרבנן לא העמידו חכמים דבריהם וימכור לנכרי ויפקיע קדושת הארץ, דהא למ"ד דס"ל יש קנין לעכו"ם בא"י להפקיע קדושתה היו כחו"ל, וכן כתב מפורש הרא"ש ז"ל בתשובתו דלמ"ד יש קנין היו כמו חו"ל וכן מוכח מתוס' במסכת ב"ב דף פ"א ע"א בסוף העמוד, ועיין בתוס' הרי"ד במס' פ"א פ"ד ה"ז עיי"ש לפי"ז האיך אפשר לעלות על הדעת דמותר להפקיע קדושת הארץ ולעשותה חו"ל משום ישוב א"י, כיון דעי"ז לא היו כלל קדושת הארץ דזה לא שייך אלא במילתא אחריתי דרבנן כמו אמירה לנכרי, אבל האיך יבטלו קדושתן של רבנן בזה"ז מהארץ גופיה משום ישוב א"י. ואין לומר דאפילו אם יפקיע הקדושה מן הארץ ע"י קנין נכרי והיו כחו"ל הוא דווקא לענין תרו"מ ושמיטה ומצות התלויות בארץ היו כחו"ל, אבל עכ"ז יש בו ישוב א"י כי לא תלי זה בזה וכדאי לעשות מהארץ חו"ל אך בשביל ישוב ארץ ישראל, ז"א, דקדושת הארץ דרבנן לא יבטלו רבנן קדושתן קדושת הארץ גופיה משום ישוב א"י ואין לעשות הערמה בזה:

וראיה ברורה לזה מהא דגרסינן במשנה במס' שביעית פ"ו עושין בתלוש בסוריא אבל לא במחובר, ואיתא בירושלמי שם דלמה אסור במחובר בסוריא אר"א שלא יהא הולכין ומשתקעין שם, בתלוש למה מותר בגין דחמי ריווחא ציבחר לא נפיק, פי' לפיכך גזרו בסוריא על שביעית בשביל הפועלים שלא היה להם מלאכה בא"י בשנת השמיטה והיו הולכין לסוריא ומשתקעין שם, אבל בתלוש שהריוח מועט לא ילך בשביל זה, והרע"ב ז"ל פירש דלפיכך לא אסרו בתלוש כדי שימצאו עניים שבא"י מעט ריוח לפרנסתם בסוריא שהיא קרובה להם ולא יצטרכו לצאת לחו"ל עכ"ל ז"ל, והמשנה הזה מדבר על זה"ז דקחשיב שם הארצות כיבוש של עולי מצרים וכיבוש עולי בבל וסוריא. והנה תרו"מ וקדושת הארץ אף בבית שני הוא מדרבנן כדאיתא בכל הראשונים ז"ל, וא"כ למה לא חסו חכמים על עניי ישראל בשביעית שאין להם פרנסה בא"י ורצו ללכת לסוריא להרויח מה עשו חכמים אסרו להם וגדרו את דרכן והוסיפו קדושה גם על סוריא משום ישוב א"י ולמה לא הפקיעו קדושתן בשמיטה מן הארץ משום ישוב א"י, ועוד מדוע לא עשו החכמים

התחבולה האת דקי"ל בעלמא הערמה בדרבנן מותר יעשו הערמה וימכרו לנכרי או לגר תושב את א"י ויפקיעו קדושת הארץ דהיא דרבנן בשביל ישוב א"י, מדוע לא עלו חכמי המשנה על היתר זה משום ישוב א"י, ומה עשו משום ישוב א"י גדרו את דרבנן אף בסוריא, והלא כמה פעמים מצינו שאמרו רבנן מערימים בדרבנן, א"ו דקדושת הארץ גופיה אסור להפקיע משום ישוב א"י.

ותא חזי כמה עמלו חכמים להחזיק קדושת הארץ, דהא אפילו למ"ד דיש קנין חייב בקדושת הארץ מדרבנן משום שלא רצו חכמים בשום אופן שיופקע הקדושה מן הארץ ויהיה ארצנו כחו"ל ח"ו, לא תהא כזאת בישראל, וחלילה לחלילה לסמוך על ההיתר שנעשה בהוראת שעה לקבוע הלכה לדורות, שהוא מכאוב לב לכל מי שיש לו נקודה יהודית בליבו ואהבת ארצנו הק' תקועה בליבו ומזה תבין היטב הטעות שהרעישו הרבנים הנאורין בזה ע"י מכ"ע להתיר עבודת הארץ בשנת השבתון מהא דמכריז ר' ינאי פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא וע' תרוץ השני בתוס' ז"ל במסכת סנהדרין דהוא משום דשביעית בזה"ז מדרבנן, לפיכך התירו משום ארנונא גדול יותר מלפרנס אשתו ובניו, ובזה הרעישו כל העולם במכ"ע בזמן ההוא, והמה לא ידעו ולא ראו מה שלפניהם הלא התוס' ז"ל במסכת סנהדרין דף כ"ו הנ"ל, קצרו בדבריהם, ובמס' גיטין דף ס"ב ע"א ד"ה אין, פירשו מפורש בדבריהם, דכיון דשביעית בזה"ז דרבנן לא התירו אלא אך משום מלכות לחוד אע"ג דליכא סכנת נפשות, אבל לנכרי אחר אסור אפילו בשכר כדמפורש בדבריהם ז"ל, דאפילו בשכר פרנסה אסור ג"כ בשביעית בזה"ז, אלא משום ארנונא דאיכא שלום מלכות, אע"ג דליכא סכנת נפשות, אבל לנכרי אחר אסור ואפילו בשכר לפרנס אשתו ובניו ג"כ אסור לנכרי אחר, הרי מפורש דלא כן, דלא אמרינן דלפרנס אשתו ובניו אין לך ארנונא גדולה מזה, וחלילה לשום בר שכל, ולכל מי שיש בלבו יראת ה' להעלות על הדעת מחשבה הזאת כמו שח"ו לעשות לקיום ישראל בכל התכל התקנה כמו זה להפקיע קדושת הארץ, משום ישוב א"י, כמו כן איך יעשו התקנה הזאת לקיום ישראל גופיה בכל התכל ע"י העצה הזאת להפשיט מהם את קדושת ישראל מתורה שבע"פ ויהיו במנוחה שלמה בכל התכל, שכל עיקר הגלות המר לישראל הוא, אך מפני התורה שבע"פ, ומפני זה יושבים בצער בגלות המר בכל התכל יאמרו נמי לא העמידו חכמים דבריהם במקום לפרנס את אשתו ובניו ואין לך ארנונא גדולה מזה, שומו שמים על זה.

ובפרט ארנונא גופיה לפי מה שמבואר היטב בתוס' הרי"ד במסכת שביעית פ"ד ה"ב ד"ה והוא, ושם תראה טעותם שלא ירדו כלל לעומק הגמ' בבבלי וירושלמי והרמב"ם ז"ל והכ"מ, ואדרבה משם גופיה מוכח דאסור, ומשום ארנונא אינו מותר אלא למסור גוף התבואה על הארנונא, אבל לא לעשות יקב יין ולמכור ולסחור וליתן המעות על חובת ארנונא, והרבנים החשובים בזמן ההוא לא סמכו לגמרי על זה והמציאו העצה של הערמה

למכור לנכרי, ועוד נפל ברברוותא הסוברים דשביעית נוהג בשל נכרים וע"י המכירה מגרע גרע לקנות מהם שתופסת את דמיה כמבואר בדברינו לעיל, אך סומכים על הב"י ז"ל, והיכן מצאנו שהב"י ז"ל התיר למכור ולעשות הערמה להפקיע קדושת הארץ כיון שבארנו שעי"ז יופקע קדושת הארץ, בשביל ישוב א"י וכמבואר בדברינו, והכל מבורר ונכון. והוא רחום יכפר עון וישלח משיחנו ב"ב ותמלא הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים בב"א: